

Ekologie není pro chudé

Jmenuju se Barbora Antonová, jsem ředitelka Ženského vzdělávacího ústavu Brno známého jako Vesna a je pro mě velká čest vystoupit s prvním příspěvkem na této konferenci.

Doufám, že můj příspěvek vás naladí na celodenní jednání a naplní vás takovou dávkou skepse, zoufalství a beznaděje, jaké si toto téma zaslouží.

Nejprve něco k naší organizaci a jejím specifickým:

Vesna má kořeny v 19. století, po první světové válce zřizovala v Brně šestnáct vesních škol, včetně škol zdravotních. Vesna prošla velmi dlouhým a komplikovaným vývojem, kdy její činnost přerušil v roce 1944 nacismus, v roce 1951 komunismus a v roce 2018 pozdní kapitalismus – více na webu www.spolekvesna.cz

„Naše“ Vesna chce navázat na ty lepší tradice historického ženského vzdělávacího spolku. Vznikla jako neformální uskupení dobrovolnic v květnu 2021, kdy jsme v Brně zřídily šatník pro pomoc rodinám v nouzi na principu re-use. Lidé nám nosili oblečení, obuv, hračky, školní, sportovní a hygienické potřeby, ložní prádlo, knihy – a my jsme je vydávaly zhruba třem stovkám rodin z Brna a okolí. Naučily jsme se přijímat a vydávat obrovské množství věcí, například jsme pomohly obcím zasaženým tornádem, které byly v létě 2021 zavaleny hromadou nepotřebných darů, od hygienických potřeb přes čisticí prostředky po kastroly. To, co na jihu překáželo při obnově obcí a bylo vnímáno jako obtížný odpad, chudým rodinám v Brně a okolí významně pomohlo. Možná ještě dnes byste v některých domácnostech našli pětilitrovky sava z Moravské Nové Vsi nebo kočárky z Mikulčic nebo zimní boty z Hodonína.

Začátkem února 2022 vznikl formálně Ženský vzdělávací ústav Brno, o dva týdny později vypukla válka a my jsme převzaly péči také o ukrajinské rodiny. Od konce února do konce května 2022 jsme měly v šatníku otevřeno denně, naším centrem prošlo každý den až 300 rodin. Tyto a další rodiny od května 2022 přicházejí rovněž do komunitního centra na ulici Údolní, kde pořádáme vzdělávací, kulturní, volnočasové a společenské aktivity. V roce 2022 jsme ve Vesně zaznamenaly 32 000 návštěv. Letošním úkolem je stabilizovat Vesnu personálně i finančně a postupně jí vrátit slávu vzdělávacího spolku, jakou měl přes sto lety.

Specifikum Vesny je v tom, že se u nás prolínají různé, zdánlivě nesourodé skupiny osob, které přicházejí na stejné místo za stejnými aktivitami. Jde o lidi (převážně ženy a jejich rodiny) různého původu, jazyka, věku i socioekonomického postavení.

1. Do šatníku přicházejí bezvýhodně chudé rodiny, zejména romské, kde se už několikátá generace rodí do nepředstavitelné chudoby, děti dostávají do vínku zejména exekuce a přesvědčení, že vlastně nemá moc cenu se snažit, protože míra jejich snažení nikdy nebude dostatečná pro to, aby je většinová společnost přijala a dopřála jim stejné podmínky pro důstojný život.
2. Dále se tam ocitají rodiny, úplné i samoživitelé a samoživitelky, které z poměrně dobrého života střední třídy vytrhly nějaké kritické události: rozvod, úmrtí v rodině, covid, během nějž spousta rodin, včetně samoživitelek, přišla o vedlejší práce a tím část příjmu, energetická krize a navýšení záloh – loni v zimě se u nás velmi ostýchavě objevovaly i rodiny, kde oba rodiče s vysokoškolským vzděláním pracovali, a přesto se každý měsíc jejich rodinný rozpočet propadl do několikatisícového mínusu. Do této kategorie patří i většina Ukrajinek, které se v Brně ocitly kvůli válce v jejich vlasti a které jsou v průměru mnohem vzdělanější než je průměr v české společnosti. (Chudí a nevdělaní lidé zůstávají ve válečných zónách.)
3. A poslední kategorii návštěvníků tvoří lidé, pro které je re-use spíš životním postojem. K návštěvě je tedy nevedou ani tak ekonomické důvody jako snaha využívat už vyrobené věci a neplýtvat tak materiálem, energií ani lidskou prací. Z této skupiny návštěvníků šatníku máme velkou radost – jednak proto, že jsou nositeli záslužného trendu, ale také proto, že jejich přítomnost destigmatizuje ty z našich návštěvníků, pro které je návštěva šatníku nutností.

Různé motivace našich návštěvníků jsou obrazem toho, jak si která skupina může dovolit přemýšlet o ekologii. Uvědomujeme si, že k tomu, aby si člověk vpustil ekologii do života a držel se principů šetrnosti k přírodě, šetření energiemi a dalších věcí, o kterých učíme děti v ekologické výchově, potřebuje mít dobré materiální a intelektuální zázemí.

Tématem loňské zimní sezóny byly, jak si možná ještě vzpomeneme (nebo už zase brzo vzpomeneme), ceny energií. Už před ruskou agresí vůči Ukrajině začaly krachovat energetické společnosti, které do velké míry fungovaly jako agenti s teplou vodou (to je vtip) a lákaly

klienty na nižší ceny energií. A právě lidé, kteří se snažili ušetřit každou korunu a měnili dodavatele podle jejich zdánlivě výhodných nabídek, odskákali tuto krize nejhůře. Souvisí s tím pochopitelně i jistá „nevzdělanost“ těchto lidí a neschopnost odhalit podezřelé nabídky... ačkoli podle mého názoru nejde ani tak o vzdělání jako o sociální kapitál v podobě kontaktů, důvěryhodných rádců a spolehlivých informačních zdrojů.

Pro naše návštěvnice šatníku, ale i pro ukrajinské lektorky, rodiče a děti v centru na Údolní jsme loni připravily jakousi mikrokampaň, kdy jsme natiskly samolepky s jednoduchými symboly a texty, které by mohly vést k drobným úsporám energií: nevařte na jeden hrnek čaje plnou konvici vody, nenechávejte téct vodu, s rozvahou topte i větrejte, zhasínejte světla, používejte pokličky při vaření... Vycházely jsme při tom z materiálů, které zpracovala iniciativa Energie lidem a prvotním sobeckým impulzem byly úspory přímo v naší organizaci. Většinu osazenstva našich budov tehdy tvořily Ukrajinky, které přišly ze země, kde byla energie směšně levná, do země, která byla na vrcholu energetické paniky.

„Tam venku“, mimo svět nejchudších rodin a neziskových organizací, se ovšem o úsporách energií mluvilo v jiném měřítku: zateplete dům, vyměňte okna, pořídte si soláry a tepelná čerpadla... Po takových investicích se můžou roční úspory vyšplhat až na desítky tisíc korun.

Kdyby naše chudé rodiny dodržovaly všechno, co jsme jim radily my (nevařte bez pokličky, zhasínejte, perte na třicet), ušetřily by ročně pár set korun – tedy za předpokladu, že ve svém ubytování platí za skutečně spotřebovanou energii a že ceny za energie nejsou neprůhlednou součástí plateb za bydlení, například v předražených a nedůstojných ubytovnách.

Pojďme se podívat, jaké reálné možnosti k ekologickému chování mají nízkopříjmové rodiny:

- Zůstává po nich velmi nízká uhlíková stopa vzniklá cestováním, o dovolených k moři, neškuli letadlem, si nemůžou nechat ani zdát. Některé děti ostatně nikdy nevyjely ani pár kilometrů od svého bytu do nejbližšího příměstského lesa.

- Re-use, recyklace jsou častým jevem, nevychází však z přesvědčení, ale z nutnosti.

Paradoxně je ovšem pro některé rodiny levnější opatřit si někde zdarma nebo levně oblečení a po použití je místo praní vyhodit, buď proto, že nemají přístup k vodě a pračce, anebo je praní neúnosně drahé (v některých ubytovnách stojí vyprání jedné dávky prádla až sto korun). Vyhodit miminkovské oblečení, kterého je extrémní nadbytek, místo praní a vyvaňování je velmi racionální ekonomické chování.

- Málókerá rodina vlastní auto, ovšem pokud ano, jde většinou o starý model s velmi pochybným provozem.

- Energetické zabezpečení bytů: tady jsou možnosti těchto rodin téměř nulové. Kromě toho, že prostě nemají finance na stavební úpravy, nedosáhnou na půjčky a hypotéky, nemají k tomu většinou ani oprávnění, protože žijí v nájmech a jsou vydáni napospas rozhodnutí majitelů. Ty ale většinou energetická úspornost netrápí, cenu energií promítnou do výše nájmu nebo energie hradí přímo nájemník. (Samy s tím máme zkušenost přímo ve Vesně: působíme v budovách vlastněných magistrátem, tyto budovy jsou v naprosto tragickém stavu z hlediska energetické úspornosti a přístupnosti. O výměně oken se sice s magistrátem bavíme, ale vypadá to, že se o tom budeme bavit ještě pár let. Tento týden se například uvedly do provozu dva zbrusu nové kotle, kterými ale zčásti vytápíme dvůr kvůli špatné izolaci teplovodu. Pro magistrát jde v případě výměny oken o zbytečné investice, protože tíhu nákladů za energie neseme my. Tady bych chtěla poděkovat skupině našich milovaných ekoteroristů kolem hnutí Energie lidem, Limity jsme my, Re:set, Hnutí Duha a dalších, kteří u nás loni na začátku zimy uspořádali workshop a pomocí silikonového těsnění zateplili asi čtyřicet oken ve dvou budovách. Myslím, že nám tím reálně uspořili desítky tisíc za topení. Díky!)

Vraťme se ale k ekologii a chudým rodinám:

- Povědomí o vlastní odpovědnosti za stav planety: v situaci, kdy v podstatě bojujete o vlastní důstojnost a vaší hlavní starostí je, jestli budou mít vaše děti kde přespat a co jíst, je ochrana životního prostředí naprosto odtažitá téma.

- A jenom jako symbol pro rozvíjení podobných debat: když nechceme, aby byly ulice zaplaveny odpadky (jako třeba u nás na Cejlu, který bývá mylně označován za sociálně vyloučenou lokalitu, ačkoli jde o jednu z živých městských tříd), je dobré umístit na ty ulice odpadkové koše. Když to zobecníme: chceme-li od lidí nějaké chování, musíme jim k tomu chování vytvořit podmínky.

Asi bychom se měli bavit i o tom, nakolik je kontakt s přírodou důležitý pro rozvoj dětí vyrůstajících v kultuře chudoby, jak jsou ekologická témata významná pro veškerý jejich další život, pro kvalitu jejich života, jejich zdraví. Doufám, že se něco dozvím z dalších příspěvků,

ale všem je nám tady asi jasné, že na ty nejchudší doléhají všechna negativa vyplývající ze špatného životního prostředí úplně nejvíc.

Přesto ve Vesně opatrně zkoušíme ovlivňovat přístup našich klientů k ochraně životního prostředí, prostřednictvím šatníku a prosazování re-use jako sexy chování, s Nadací Veronica chceme chudým rodinám nabídnout vánoční jedličky (a zábavu při jejich jarním sázení), klientům šatníku posíláme nejrůznější návody a rady a triky, jak uspořít...

Ale zároveň se u těchto věcí cítím vždycky trochu trapně, protože si uvědomuju, že ta praktická, každodenní „občanská“ ekologie je prostě pro nás, kteří jsme tady:

Nás, kteří máme peníze na pořízení úsporných – na vstupu ovšem velmi drahých – technologií. Nás, kteří máme sociální kapitál, přístup k informacím, dostatek prostoru v hlavě a mentální energie k hledání řešení, případně pocházíme z rodin, kde je ochrana životního prostředí důležitou a přirozenou součástí výchovy. Nás, kteří máme to privilegium, že máme čas a energii řešit i věci, které se týkají celé společnosti.

Chceme-li vtáhnout nejchudší rodiny do hry o ekologii, musíme je nejdřív zbavit paralyzující chudoby.

Chudoba totiž životnímu prostředí škodí.

Barbora Antonová

antonova@spolekvesna.cz

www.spolekvesna.cz

Brno 19. 10. 2023